

בסוד עבדיך

דמית הדר כבוד הודך

❖ בס"ד ❖ גליון נ"ז ❖ פרשת תצוה - זכור תשפ"ג ❖ "פקדתי את אשר עשה עמלק לישראל" ❖ הנושא: זכירת מעשה עמלק קודם מחייתו ❖

הפטרת פרשת זכור

"כה אמר ה' צב-אות פקדתי את אשר עשה עמלק לישראל .... ושאל עלה אל ביתו גבעת שאול" (שמואל א' ט"ו ב-ל"ד). והספרדים מתחילים "ויאמר שמואל אל שאול" (ט"ו א).

ובני תימן מתחילים "ותהי המלחמה חזקה על פלשתים" (י"ד נ"ב), ומסיימים "וישסף שמואל את אגג לפני ה' בגלגל" (ט"ו ל"ג).

ומבואר בהפטרה - ששמואל הנביא אמר לשאול מה שציווהו ה' - לזכור מעשיו הרעים של עמלק שארב לנו בצאתנו ממצרים ולהילחם בו ולנקום את נקמת ה', ולהכרית זרעו ולאבד את כל שללם עד שלא ישאר להם זכר בעולם. ושאלו והעם יצאו למלחמה והכו את זרע עמלק, אולם הם חמלו על אגג מלך עמלק, וגם את הבהמות המובחרות מהשלל השאירו כדי להקריב קרבן לה'.

ה' ציוה את שמואל להוכיח את שאול על שעבר את פי ה', אך שאול הצדיק את מעשיו באמרו - שהעם חמדו את השלל כדי להקריבו לה' ולא לשם הנאת עצמם. ואמר לו שמואל כי מאסו ה' מהיות מלך על ישראל, ועתיד להעביר ממנו את המלוכה.

ושאול רצה להשתחוות לה' ולבקש על סליחתו וכפרתו, ושמואל לא נעתר לבקשתו, ושאלו אחז במעילו של שמואל כדי לעכבו, ונקרע כנף מעילו של שמואל. ואמר שמואל - כי בקריעת כנף המעיל נרמזו שה' קרע את מלכותו של שאול ונתנה לדוד.

לאחר מכן פנה שמואל לקיים מצות מחיית עמלק, וביקש שיגישו לו את אגג מלך עמלק, ואגג הלך אליו בשמחה שחשב שירחמו עליו. ושמואל שיסף את אגג במיתה אכזרית כראוי לזרע עמלק, ושמואל הלך לרמה ושאלו עלה אל ביתו גבעת שאול.

זכירת מעשה עמלק כחלק ממלחמת עמלק

כתב הרמב"ם (ספר המצוות - עשה קפ"ט), היא שציונו לזכור מה שעשה לנו עמלק מהקדימו להרע לנו, ושנאמר זה בכל עת ועת, ונעורר הנפשות במאמרים להילחם בו, ונזרו העם לשנוא אותו עד שלא תשכח המצוה, ולא תחלש שנאתו ותחסר מן הנפשות עם אורך הזמן, והוא אמרו יתעלה "זכור את אשר עשה לך עמלק". ולשון ספרי "זכור את אשר עשה לך" - בפה "לא תשכח" - בלב, כלומר אמור מאמרים בפיך שיחייבו בני אדם שלא תסור שנאתו מהלבבות, ולשון ספרא "זכור את אשר עשה לך עמלק" יכול בלבבך, כשהוא אומר "לא תשכח" הרי שכחת הלב אמורה, הא מה אני מקיים "זכור" שתהא שונה בפיך, הלא תראה שמואל הנביא כשהתחיל לעשות המצוה הזאת - איך עשה, שהוא זכר תחילה מעשהו הרע ואח"כ צוה להרגם, והוא אמרו יתעלה (בהפטרה ט"ו ב) "פקדתי את אשר עשה עמלק לישראל אשר שם לו בדרך בעלותו ממצרים".

ותמוה מה שהרמב"ם הביא ששמואל הנביא זכר מעשה עמלק קודם מחייתו, הרי לא מצינו שהרמב"ם רגיל בספר המצוות להביא מהתנ"ך מתי קיימו המצוות, ומה רצה להוכיח ממה ששמואל קיים מצות מחיית עמלק.

ומוכח מכאן שאין המצוה רק לזכור מה שעשה עמלק כדי לעורר איבתו ושנאתו, אלא דיסוד מצות זכירת עמלק היא חלק ממצות מחיית עמלק, והיינו שהצורה של מחיית עמלק הוא ע"י זכירת מעשיו הרעים לעורר

שנאתו ואיבתו כדי למחותו מתוך השנאה, ועל כן צריך שתהא הזכירה סמוך למחיתו, ולכן הרמב"ם הביא מעשה דשמואל להורות לנו שכך צורת המצוה, וכמו שמצינו ששמואל זכר מעשה עמלק סמוך למלחמה, כן קיימו המצוה לדורות - שיזכרו מעשה עמלק כדי להילחם בו מתוך השנאה.

"לך והחרמתה את החטאים את עמלק"

ועל פי זה מבאר בחידושי מרן רי"ז הלוי (עה"ת - עמי נ"א), את הפסוק (בהפטרה ט"ו י"ח) "לך והחרמתה את החטאים את עמלק ונלחמת בו עד כלותם אותם", דעל פי הרמב"ם מבואר דעיקר המצוה היא שזכור מה שעשה לנו עמלק ואח"כ נילחם בו, וזהו הביאור בפסוק "את החטאים את עמלק", דהיינו לזכור חטאו שנזווג לישראל בצאתם ממצרים, ששמואל אמר לשאול - לך ותזכור מעשיו החטאים, ומיד לאחר מכן "ונלחמת בו עד כלותם אותם", שזהו צורת המצוה לזכור מעשיו כדי לעורר שנאתו ולמחותו מתוך השנאה.

זכירת מעשה עמלק מדיני המלחמה

כתב הרמב"ם (הלי מלכים פ"ה הל' ה'), וכן מצות עשה לאבד זרע עמלק שנאמר "תמחה את זכר עמלק". ומצות עשה לזכור תמיד מעשיו הרעים ואריבתו כדי לעורר איבתו, שנאמר "זכור את אשר עשה לך עמלק", מפי השמועה למדו "זכור" - בפה "לא תשכח" - בלב, שאסור לשכוח איבתו ושנאתו.

ומהא דהרמב"ם הביא מצות "זכירת מעשה עמלק" אצל דיני מלחמה בהלכות מלכים, מוכח שהזכירה היא חלק ממצות מחייתו, שאם היה עיקר המצוה רק לזכור מעשיו ולעורר איבתו, היה צריך להביאו עם שאר מצות התלויות בלב בהלי דעות, או אצל קריאת ארבע פרשיות בהלי תפילה, ובפרט מה שהרמב"ם כלל מצות זכירת מעשה עמלק בהלכה אחת עם מצות מחיית עמלק, ועל כרחך שכוונתו בזה לפי שהם ענין אי זמן קיום מצוות אלו הוא בסמיכות זו לזו.

"זכור" הוא חלק ממצות מחיית עמלק

כתב הרא"ש טרויב (בהוספות להערותיו להקדמת הבה"ג - אות ב') וז"ל, נראה דהגאון יחשוב האי לא תעשה ד"לא תשכח" והעשה ד"זכור" - לחלקי המצוה דמחיית עמלק, דגם מהרמב"ם בהלי מלכים ובספר המצוות נראה דאינו מצווה ע"ז רק לתועלת המלחמה, וכ"כ הסמ"ג והובא בהג"מ, ועכ"פ מדברי כולם נראה דאין המצוה רק לצורך המחיה, לבד החינוך והסמ"ק, ואולי גם התוס' בברכות ומגילה (שרבי אליעזר שיחרר עבדו להשלים לעשרה לפרשת זכור), הוא ג"כ לקריאת הפרשה בעת המלחמה וכדמשמע מדברי הספר המצוות, ומהרא"ש ג"כ אינו מוכרח, וע"י בית יוסף (סי' קע"ח), עכ"ל.

הרי מבואר מדבריו שעיקר מצות קריאת פרשת זכור הוא בעת מלחמת מחיית עמלק והוא לתועלת המלחמה.

סנחריב בלב כל האומות

ונתבאר עוד מדבר הרא"ש טרויב, שמה שרבי אליעזר שיחרר עבדו לקריאת פרשת זכור בעשרה משום מצוה דרבים, הכוונה למצוה רבה של קריאת פרשת זכור בשעת מלחמת עמלק דוקא - שזהו עיקר מצוותו.

ותמוה דהא בימי רבי אליעזר כבר בבלל סנחריב כל האומות, ואין אנו מכירים בזרע עמלק כדי לאבד זכרו, ואיך יתכן לומר ששיחרר עבדו לקריאת פרשת זכור בעת מלחמת עמלק.

זמן זכירת מעשה עמלק

כתב הלבוש (סי' תרפ"ה סעי' ב'), בשבת שניה הוא פרשת זכור בשבת שקודם פורים, כדי להקדים "זכירת מחיית עמלק" ל"עשייתה", דכתיב "נזכרים ונעשים", וצריך זכירה בפה וכו' שפרשת זכור היא דאורייתא לפי דעת קצת פוסקים אחרונים, אע"פ שאם היא דאורייתא אין בה טעם למה קבעה בשבת זו, ואדרבה בחודש אייר היה לנו לקובעה שכן היתה מלחמת עמלק בהיותם ברפידים, ואפשר שמה"ת לא נצטוונו לעשות בשבת זו אלא מצות עשה היתה לעשותה באחד מן שבתות השנה באיזה שירצו ומסרוה לבי"ד, אלא שבימי מרדכי ובית דינו קבעה לסמכה בכל שנה למעשה המן שהיה מזרעו.

ובשו"ת חתם סופר (אהע"ז סי' קי"ט) כתב, שכיון שזמן שכחה הוא י"ב חודש, לכן קוראים פרשת זכור פעם בשנה כדי לעורר השנאה, ובוה נשאר אצלנו השנאה למשך י"ב חודש להיות מוכנים להתחיל למחות זכר עמלק, ולאחר מכן צריך שוב לעורר השנאה כדי שאם יבוא לידנו עמלק נהיה מוכנים בשנאתנו אליו תוך י"ב חודש מאז קריאת פרשת זכור.

ונמצא שעיקר מצות זכירת מעשה עמלק הוא כדי שנילחם בו מתוך שנאה, ועל כן קודם המלחמה מצוה לזכור מה שעשה לנו עמלק, ואף קודם עת המלחמה נצטוונו לעורר שנאתו, כדי שבבוא עת המלחמה נוכל למחותו מיד, ועל כן מצוה מה"ת לקרוא פרשת זכור בא' משבתות השנה כפי שיקבעו בית דין, כדי לעורר השנאה פעם בי"ב חודש שלא תחלש השנאה, ושנהיה מוכנים בכל עת להילחם בו.

ולפי"ז תמוה למה שמואל הנביא ושאל המלך נצטוו לזכור מעשה עמלק קודם המלחמה, הרי באיזה מן השבתות שהבי"ד קבעו בודאי כבר קראו פרשת זכור, וכבר עוררו השנאה והאיבה מידי י"ב חודש, ואמאי היו צריכים לקרוא שוב פרשת זכור "פקדתי את אשר עשה עמלק לישראל", בסמיכות למלחמת עמלק.

מחיית עמלק רק לאחר מינוי מלך

איתא בסנהדרין (כ.) שלש מצוות נצטוו ישראל בכניסתן לארץ, להעמיד להם מלך, ולהכרית זרעו של עמלק, ולבנות להם בית הבחירה. ובגמ' יליף שמינוי מלך קודם למלחמת עמלק, ומלחמת עמלק קודם לבנין ביהמ"ק.

וכן פסק הרמב"ם (הל' מלכים פ"א הל' א-ב), שלוש מצוות נצטוו ישראל בשעת כניסתן לארץ וכו', מינוי מלך קודם למלחמת עמלק, שנאמר (בהפטר ט"ו א-ג) "אותי שלח ה' למשחך למלך... עתה לך והכיתה את עמלק".

ונמצא שמצוות מחיית עמלק לא היתה נוהגת עד שה' שלח את שמואל למנות את שאלו למלך, ומאז שנצטוונו במחיית עמלק היו קוראים בכל שנה פרשת זכור בא' מן השבתות שקבעו בי"ד, כדי שמיד שיבוא לידם מלחמת עמלק יהיו מוכנים למחותם. אולם קודם שנתמנה שאלו למלך - לא היו מצווים בקריאת פרשת זכור, שהרי אין טעם לעורר השנאה בזמן שהמצוה למחותו אינה נוהגת.

ועל כן מיד כשנמשח שאלו למלך כתיב "פקדתי את אשר עשה לך עמלק", ששמואל ושאלו לא קראו פי' זכור בא' משבתות השנה, שכל המצוה לעורר השנאה והאיבה דוקא מעת שנצטוונו במחייתו, ומיד לאחר מכן נאמר לו "לך והחרמתה את החטאים את עמלק ונלחמת בו עד כלותם אותם", ומתוך השנאה נלחם שאלו עם אגג מלך עמלק סמוך לזכירת מעשיו הרעים.

אולם בדורות שלאחר מכן לא היו מחויבים בכל פעם לעורר השנאה בסמיכות למלחמת עמלק, שכבר עוררו את השנאה בא' מן השבתות שקבעו בי"ד לקריאת פרשת זכור בכל שנה, (ומימי מרדכי ואסתר נקבע לשבת קודם פורים), והיו מוכנים למחותו בכל עת, ואין מקום לשוב ולקרואו סמוך למלחמה.

קריאת פרשת זכור בזמן הזה

ולפי"ז נבין היטב מה שרבי אליעזר שיחרר עבדו לקריאת פרשת זכור, שהוא מצוה רבה כבשעת המלחמה, ואע"פ שלא הכירו בזרע עמלק שסנחריב בבלל כל האומות, דעי"פ האמור דבזמן הזה לא דמי לקודם שנתמנה שאלו למלך שלא נצטוונו במחיית עמלק ואין מקום לקריאת פרשת זכור, אלא המצוה בעצמותו נוהגת גם בזמננו כבשעת המלחמה, ואף שאין לפנינו היכי תימצא להילחם בעמלק, מ"מ אנו מצווים להתחיל החלק הראשון של מלחמת עמלק בקריאת "זכור" לעורר השנאה, ובכך אנו מוכנים לעתיד לבוא להמשיך בחלק השני של המלחמה שהוא מחייתו בפועל לכשיבוא לידנו, ולא נצטרך שוב לקרוא פרשת זכור, שכבר עוררו השנאה תוך י"ב חודש, ונוכל למחות זכרו מיד, ועל כן הקריאה בזמן הזה הוא מצוה רבה כבשעת מלחמת עמלק.

הפטר פרשת זכור

ובזה מבואר הא דבפרשת זכור מפטירין דוקא במלחמת שאלו בעמלק, ואף שהזכור עמלק בספרי הנביאים בכמה מקומות, לפי שהפטר "פקדתי את אשר עשה עמלק לישראל וכו'", אינה רק מענין מלחמת עמלק, אלא מענין מצות קריאת פרשת זכור בשעת המלחמה, דוגמת קריאת המפטיר שקיימנו מצות זכירת מעשה עמלק.

מצות הפורים - מחיית עמלק

איתא במתני' (מגילה כט.) ר"ח אדר שחל להיות בשבת קורין בפרשת שקלים וכו' בשניה זכור, ופי' רש"י כדי שתקרא פרשת זכור בשבת הסמוכה לפורים לסמוך מחיית עמלק למחיית המן. ואי בגמ' (כ.) פורים שחל להיות בערב שבת רב אמר מקדימין פרשת זכור וכו' כי היכי דלא תיקדום "עשייה" ל"זכירה", וכן מבואר בירושלמי (מגילה פ"ג ה"ד), אמר רב שסמכו פרשת זכור לפורים כדי להקדים "זכירת מחיית עמלק" ל"עשייה", וכמו שנאמר (אסתר ט' כ"ח) "והימים האלה נזכרים ונעשים".

ומבואר שפורים מקרי "עשייה" של מחיית המן, ופרשת זכור בשבת שקודם פורים מקרי "זכירה" של מעשה עמלק, ולכן צריך להקדים "זכירה" ל"עשייה", וכמבואר בקרא "והימים האלה נזכרים ונעשים", לפי שקריאת המגילה ומצות היום בפורים הם עצם מלחמת עמלק, וקודם המלחמה צריך לעורר שנאתו ואיבתו, ולכן בשבת שקודם פורים תקנו לקרוא פרשת זכור.

ולכך סובר רב שלעולם מקדימין פרשת זכור לפני פורים, דלא יתכן שיקראו פרשת זכור לאחר פורים, שבמלחמת עמלק הסדר הוא שקורין הפרשה לעורר השנאה דוקא קודם המלחמה.

"ויבוא עמלק" - קודם קריאת המגילה

ויש לבאר בזה שאע"פ שסגי במה שקוראים פרשת זכור בשבת שקודם פורים להקדים זכירה לעשייה, מ"מ רצו חז"ל שנקיים ה"זכירה" תיכף קודם ה"עשייה", ולכן תקנו לקרוא "ויבוא עמלק" בפורים בשחרית קודם קריאת המגילה, כיון שבקריאת "ויבוא עמלק" בדיעבד מקיימים מצות זכירת מעשה עמלק וכמבואר במג"א (סי' תרפ"ח), וכיון שמצות קריאת המגילה הוא ה"עשייה" של מחיית עמלק, ובשחרית החיוב הוא מדברי קבלה,¹ לכן תיקנו להקדים ה"זכירה" בקריאת "ויבוא עמלק"

ובשו"ת נודע ביהודה (מהדו"ק או"ח סי' מ"א) כתב, שרק מגילה של יום נרמז בפסוק "והימים האלה נזכרים ונעשים", שקאי על מגילה של יום ולא על של לילה דהוא רק מצוה דרבנן, ונפק"מ שמקדימין קידוש לבנה לקריאת המגילה משום תדיר, ולא אמרינן שמגילה קודם דהוי מדברי קבלה, דהא לא נרמז במגילה רק קריאת היום.

ולפי"ז ניחא הא דמקדימין "זכירה" בקריאת "ויבוא עמלק" - ל"עשייה", רק במגילה של יום.

1 וכמבואר בתוס' (מגילה ד.) "חייב אדם לקרות את המגילה בלילה ולשנותה ביום", אומר ר"י דאע"ג דמברך זמן בלילה חוזר ומברך אותו ביום, דעיקר פרסומי ניסא הוי בקריאה דיממא, וקרא נמי משמע כן דכתיב "ולילה ולא דומיה ליי", כלומר אע"ג שקורא ביום חייב לקרות בלילה, והעיקר הוי ביממא כיון שהזכירו הכתוב תחילה, וגם עיקר הסעודה ביממא הוא כדאמר לקמן (דף ז:) דאם אכלה בלילה לא יצא ידי"ח, וה"נ משמע מדכתיב "נזכרים ונעשים", ואיתקש "זכירה" ל"עשייה" מה עיקר עשייה ביממא אף זכירה כן.

בְּנֵי אֵלָהִים הַאֲמֵת וְזֵדִיק

הכבר פנתי הפטרה ע"פ המלכה

ריש פ"ג (משום ביטול מלאכה), אמנם במגילה ו': משמע דהוא פלוגתא דאמוראי, ולחד מ"ד איכא באמת איסור מלאכה, ולכאורה היה נראה דהיינו רק בחול המועד, אבל בירושלמי דפרכינן לדעה זו ממתיני ד"היה כותבה" (למגילה), משמע דאסור אף לכתוב מגילת אסתר, דלכאורה הא בחול המועד כה"ג שרי לכתוב ספר תורה כשאין לו אחר (ע"י משנ"ב סי' תקמ"ה סק"ט ובכל הענין), וה"ג נוקמיה בצריך לצורך פורים, ובפשוטו משמע דהוי כיו"ט ממש כלישנא דקרא "ויום טוב" (וכן דייק הגר"א בביאורו סי' תרצ"ו ס"ק ג'), וחול המועד לא איקרי יו"ט כמו שפסק המשנ"ב (סי' ת"צ ס"ק ה'). ולכאורה לפ"ז צריכין גם להפטר ככל יו"ט וצ"ע, ועכ"פ אי מפטירין לכאורה היינו הפטרת "פקדתי" כמו בפורים שחל בשבת, והוא הפטרת פרשת זכור.

הבדל בין חנוכה לפורים

לכאורה צריך עיון מאי שנא חנוכה שיש בו הפטרה מיוחדת לפרסומי ניסא כמוש"כ הפוסקים, ובפורים דמוקפין שחל בשבת לא תקנו הפטרה לפרסומי ניסא, (דלכאורה במעשה שאול ליכא פרסומי ניסא, ואולי משום דלאו בכל שנה חל בשבת).

ויתכן דהיינו משום דבזמן תקנת מצוות פורים לא היו מפטירין כלל, דרך בגיורת יון תקנו להפטר כמבואר בתוס' יו"ט (מגילה ג"ג), ולכן גם בחנוכה נתקנה הפטרה בתוך שאר המצוות, משא"כ בפורים דליכא תקנה מיוחדת רק צריכים להפטר מעין הקריאה דסליק מיניה.

עוד יש להודין דבזמן קידוש החודש ע"פ הראיה כשהיה חל פורים דפרים בשבת - קיי"ל דהיו קוראים גם זכור בשבת פורים, כמוש"כ הראשון לציון (לבעל האוה"ח - מגילה ל'). בדעת הרמב"ם, והוציא ג' ס"ת בשבת זו, ומסתמא קורין תחילה "ויבוא עמלק" ואח"כ "זכור" שענינו לזכור המלחמה, וממילא הוצרכו להפטר בהפטרת "זכור", וכבר לא תיקנו הפטרה כלל לפורים. **יזכור נוראות באותם הימים איננו הפלא חשוע עולמים."**

התעוררות לתשובה, (ובפשוטו צ"ל דא"ל עצם התענית היא זכר לנס, אבל מהות הזכרון הוא שגם אנחנו ניושע מצרותינו וגאולתנו ע"י התענית והתפילה, והא קמן דאמרין "ענונו וכו' כי בצרה גדולה אנחנו" אף בתענית אסתר, ונפק"מ לדינא דודאי גם בתענית זו איכא דינא דעיקרה התשובה - ולא יקל ראשו ביום התענית, כמוש"כ השו"ע סי' תקס"ח סי"ב בשאר תעניות ואכמ"ל).

ויתכן דבאמת השאירו הפטרה זו לתענית אסתר אף דלא שייכא כ"כ ענין התשובה, משום פרסום הנס גופיה דאיכא בהפטרה זו, כמו שדרשו חז"ל על הפסוק "ותחת הסרפד יעלה הדס" (שקורין בהפטרה), בגמ' מגילה י': **רבי שמואל בר נחמני פתח לה פיתחא להאי פרשתא מהכא "תחת הנעצרץ יעלה ברש ותחת הסרפד יעלה הדס" (ישעיה נ"ה י"ג), "תחת הנעצרץ תחת המן הרשע שעשה עצמו ע"ז דכתיב "ובכל הנעצרצים ובכל הנהלולים" (שם ד' י"ט), "יעלה ברש" זה מרדכי שנקרא ראש לכל הבשמים שנאמר "ואתה קח לך בשמים ראש מר דורו" (כי תשא ל' כ"ג) ומתרגמין מרי דכי, "תחת הסרפד" תחת ושתי הרשעה בת בנו של נבוכדנצר הרשע ששרף רפידת בית ה' דכתיב "רפידתו זהב" (שיר השירים ג' י'), "יעלה הדס" זו אסתר הצדקת שנקראת הדסה שנאמר "ויהי אומן את הדסה" (אסתר ב' ז'), "והיה לה' לשם" זו מקרא מגילה, "לאות עולם לא יכרת" אלו ימי פורים.**

ובאמת כל הפטרה מענין זה של ישועת ה' ע"י התשובה כמו ששבו ישראל כמשאחז"ל, ולכן שייך פסוק זה לנבואה זו, וגם בקריאת התורה ד"ויחל משה" ביאר הערוך השולחן (שם) שקורין בתענית ציבור - דכי היכי דמחל הקב"ה על מעשה העגל ה"ג יסלח לנו ויושיענו, ושייך היטב אף לזכרון הנס דתענית אסתר, שמחל ה' על חטאייהם שהשתחוו לצלם ונהנו מסעודתו של אחשוורוש והושיעם, **וראו לכוון בהפטרה גם לזכרון הנס שזהו ענין התענית.**

הפטרה בפורים למ"ד דאסור במלאכה

הנה בפורים ליכא הפטרה, והיינו משום דלא נאסר במלאכה, ובימים שיש בהם מלאכה אין מפטירין, כמבואר במתני' מגילה

הפטרת תענית אסתר (לאשכנזים)

כבר נתבאר שמקור הפטרת "דרשו" בתענית ציבור הביאו הרא"ש ממסכת סופרים, ושם משמע דתלוי במנחה, וכ"כ רבינו ירוחם, והספרדים נהגו שלא להפטיר וכמ"ש האבודרהם. (ומצינו דיש מבני עדות המזרח שמפטירין בצום גדליה כרי לקיים דין תרתי דתיובתא, והיינו משום דמדינא יכולין להפטיר בכל התעניות).

והנה בטעם הפטרה זו - כתב הערוך השולחן (סי' תקס"ו ס"ג) שהוא לומר שישונו בתשובה (כלישנא דקרא "יענונו רשע דרכו"), וקורין במנחה משום הא דמבואר במגילה ל': שאז היו רגילים להתוודות בתענית ציבור.

ויל"ע בתענית אסתר - לפמ"ש הרמב"ם (הל' תעניות פ"ה הל' ה') והובא במשנ"ב (סי' תרפ"ו ס"ק ב'), שעניינה לזכור שהשנית עונה לכל אחד בעת צרתו כשיחענה ויתפלל כמו שעשה לאבותינו, ומשמע שא"ז תענית לעורר לתשובה אלא לזכרון ישועת ה', ויותר מפורש בראב"ד שהובא בר"ן בסופ"ב דתענית, שביאר דליכא איסורא בתענית זו אף שהיא לפני יו"ט דמגילת תענית, משום שאינה ככל תעניות שהיא זכר לנס, ועי"ש עוד דהוא מהפסוק "דברי הצומות וזעקתם", ומשמע דהיא תקנה כקריאת המגילה, וידוע מש"כ הב"ח **דלדעה זו תענית אסתר חמירא משאר תעניות כיון שהיא מדברי קבלה ולא תליא ברצו מתענין כד' צומות, וממילא אף מעוברות ומניקות חייבות, אלא דלא קיי"ל הכי. ועי' בשו"ת בנין שלמה (סי' נ"ו) שתמה אמאי אומרין "מזמור לתודה" בתענית אסתר, כיון שאף בזמן ביהמ"ק היו מתענין, והו"ל ממעט מזמן אכילתו. (ויש ליישב בזה גם מה שלא חששו להכנס לפורים כשהוא מעונה, אף דלפ"ד המשנ"ב ריש סי' ת"ח בביה"ל אף יו"ט דרבנן אסור בתענית שעות, ורק בתענית חובה שרי להשלים, והיכי משלימין תענית אסתר דהוי מנהגא, ולפמ"ש דהוי זכרון הנס, יתכן דהוא מענין היו"ט עצמו ע"ד מש"כ הראב"ד).**

וכיון דתענית זו היא זכר לנס, אמאי מפטירין בהפטרה זו שעניינה

לעורר השנאה - תיכף קודם קריאת המגילה שהוא ה"עשייה" של מחיית עמלק, שזהו צורת מלחמת עמלק להקדים "זכירה" ל"עשייה".

ובזה מיושב קושיית האחרונים, מדוע קוראים מגילת אסתר לאחר קריאת התורה, לעומת מגילות שיר השירים, רות וקהלת שקורין קודם קה"ת. ולפי המבואר י"ל לפי שרצו להקדים "זכירה" ל"עשייה", ועל כן מקדימין "ויבוא עמלק" לקריאת המגילה.²

ברכת "הרב את ריבנו"

כתב האבודרהם (הל' פורים פרק כ') "הרב את ריבנו וכו'" תקנו בברכה זו ששה לשונות כנגד ששה מישראל שנלחמו בעמלק, **הרב את ריבנו על ידי יהושע שנאמר (בשלת י"ז י"ג) "ויחלוש יהושע את עמלק ואת עמו לפי חרב", והדן את דיננו על ידי אהוד בן גרא הימיני שהרג את עגלון מלך מואב, והיו עמו עמון ועמלק שנאמר (שופטים ג' י"ג) "ויאסוף אליו את בני עמון ועמלק ויך את ישראל", וכתוב (שם ט"ו) "ויקם ה' להם מושיע את אהוד בן גרא", והנוקם את נקמתנו על ידי גדעון שנאמר (שם ו' ל"ג) "וכל מדין**

ועמלק ובני קדם נאספו יחדיו", **והנפרע לנו מצרינו על ידי שאול שנלחם בעמלק, והמשלם גמול לכל אויבי נפשנו על ידי דוד בצקלג שנאמר שם (שמואל א' ל' א') "והעמלקי והכנעני פשטו אל נגב ואל צקלג",³ והחתימה הנפרע לעמו ישראל מכל צריהם כנגד הנס של מרדכי ואסתר, האל המושיע לימות המשיח.**

ומבואר שבתחילת הברכה אנו מזכירים "הרב את ריבנו והדן את דיננו והנוקם את נקמתנו", שאנו מודים שה' הושיענו "בריבנו ובדיננו ובנקמתנו" שהיו לנו עם עמלק, לעומת בסיום הברכה אנו מזכירין את עמלק כאויב שלנו - "הנפרע לנו מצרינו" וכן "לכל אויבי נפשינו", לפי שעד שלא נתמנה מלך לא נצטוונו במחיית עמלק ולא עוררנו השנאה בקריאת פרשת זכור, ועל כן הריב שהיה לנו עם עמלק בימי יהושע ואהוד וגדעון היה כריב עם שאר אומות, אולם מאז שנתמנה שאול למלך ונצטוונו בזכירת מעשה עמלק, נעשה עמלק ל"צרינו", ובימי דוד נקראו "אויבי נפשינו", וכן בימי מרדכי ואסתר "הנפרע לעמו ישראל מכל צריהם" לפי שעמלק הוא שנוא נפשינו, ולימות המשיח שנמחה את שמו מתחת השמים - "האל המושיע".

ושמא יש ליישב שהאבודרהם לא הביא הא דיואב לפי שלא הוזכר שם עמלק בפירוש רק "כל זכר באדום", והמהרשי"א לא הביא מלחמותיו בצקלג לפי שהצליחו לברוח, וכמו שכתב הרד"ק (ש"א ל' א') עיי"ש, וכן נמלטו ארבע מאות איש (פסוק י"ז), ועל כן לא מקרי "והי' הניח לו מסיב מכל אויביו".

ולפי משי"כ היראים דדוקא מלך ישראל מצווה במלחמת עמלק, י"ל דהנה בקראי מבואר דחזו דוד מהמלחמה בגלבע ואז נלחם בעמלק, ובשובו נודע לו מות שאול, ונמצא דדוד עצמו לא ידע מזה, ויל"ד האם מה שלא היה בידו מלך כמו שאמר לו אביגיל (מגילה יד:), היינו בעיקר מפני ש"עדיין שאול חי" והא ליתא, או מפני "שלא יצא טבעד בעולם" והרי אכתי לא יצא טבעו.

לעילוי נשמת

ר' דוד ב"ר הנן גינצינסקי ז"ל
נלב"ע ט"ז שבט תשפ"ג

לעילוי נשמת

ר' שמעון ב"ר יעקב הכהן ז"ל
נלב"ע י"ג אדר א' תשע"א

